

studije

Ivan Fuček

PRENOSITI ILI PRIJEČITI ŽIVOT?

Pitanje »naravne« i »umjetne« kontracepcije
(Komentar *Familiaris consortia*, br. 28—35)

Uvod

U trećem dijelu pobudnice »Obiteljska zajednica« (*Familiaris consortia*) drugo poglavlje govori o »služenju životu« i ima dva dijela: *prenošenje života* (FC 28—35) i *odgoj* (FC 36—41). Time su zahvaćena oba vidika prenošenja života, tj. biološki i duševno-duhovni, što predstavlja puninu *zvanja* kršćanskih supruge, puninu odgovornog očinstva i majčinstva.

Naš je zadatak prikazati misao pape Ivana Pavla II. izraženu u pobudnici, s obzirom na *prvi vidik* služenja životu, tj. na *prenošenje biološkog života* (FC 28—35). Ovdje se ne radi o novoj nauci, naprotiv, radi se o nauci Crkve predavanoj od stoljeća na stoljeće mnogima naraštajima do danas. O toj nauci govori Drugi vatikanski sabor u konstituciji *Gaudium et spes* (47—52), papa Pavao VI. u enciklici *Humanae vitae* (1968.), napose u brojevima 9—14. O istoj nauci govore toliki dokumenti i nagovori posljednjih papa, biskupa, biskupskih konferencija, znanstveni simpoziji, mnogi spisi teologa, filozofa, znanstvenika-laika svih usmjerenja koja se fokaliziraju u tom predmetu.¹ Znači, nauka je

¹ Kao odličan primjer za takvo nastojanje vidi zajedničko djelo mnogih bračnih parova s njihovim iskustvima, različitih znanstvenika sa znanstvenim podacima, više teologa s bogatom teološkom refleksijom o predmetu: A. ZIMMERMAN — F. GUY — D. TETTAMANZI (priredili), *La coppia — l'amore — la vita. La via umana e cristiana alia jecondita*, ed. Ancora, Milano 1980.

poznata i priznata, dakako, uz postojanje protivnih strujanja. Papa Ivan Pavao II., na poticaj i zamolbu otaca sudionika biskupske sinode u Rimu 1980., u ovoj pobudnici daje toj nauci novo svjetlo, nove naglaske i — usudio bih se reći — cjelokupnu novu personalističko-filozofsko-teološko-biblijsku impostaciju.

Gledano s *teološkog* vidika, dio pobudnice koji treba da prikažemo, obiluje mnogim pojedinostima velikog značenja. Ozračje u kojem se krećemo nabijeno je biblijski ili biblijsko-teološki, ne više naglascima i argumentacijom pretežno iz »naravnog zakona«. Ovaj dio pobudnice FC nova je osnova za daljnji produbljeni teološki studij. S praktičkog i pastoralnog vidika, cijeli je problem usmjeren vrlo pozitivno, bez negativnih naglasaka, bez ikakva moraliziranja. Bračna ljubav dobila je svoje pravo mjesto. U toj središnjoj točki pobudnice, sinodalni oci bili su primjerno jedinstveni, o čemu pobudnica ovako kaže: »Na prošloj su Skupštini sinodalni oci doslovno izjavili: 'Ova Sveta sinoda, u jedinstvu vjere s Petrovim nasljednikom, čvrsto drži ono što je izneseno na Drugom vatikanskom saboru (usp. GS, br. 50), zatim u enciklici *Humanae vitae*, a posebno činjenicu da *bračna ljubav* mora biti potpuno ljudska, isključiva i otvorena novom životu (HV, br. 11 i usp. 9 i 12)« (FC 29, 3). Tri su, dakle, značajke bračne ljubavi: treba da bude potpuno ljudska, isključiva i otvorena novome životu.

Važno je napomenuti da u ovom komentaru ili obrazlaganju nauke pobudnice ne govorimo o subjektivnim, psihološkim, sociološkim, medicinskim i drugim vidicima spolnosti muškarca i žene kao supruga u zakonitom braku Crkve. Ovdje se ograđujemo od parcijalnih vidika različitih antropologija, ograđujemo se, velim, i od *subjektivnih* vidika, tj. kako bi na stvar gledali sami bračni parovi u ovim ili onim životnim situacijama, kada bi eventualno bili u »kofliktnoj savjesti«, u »dobroj vjeri« ili kad bi se nalazili »u zabludi«. O tim vidicima opsežno se govorilo na raznim sastancima i u različitim knjigama i člancima². To je vrijedan pastoralni napor da se pomogne bračnim drugovima u kriznim.okolnosti-

² Ovdje upozoravam samo na *neke* objavljene radove u našim važnijim časopisima ili knjigama: S. BOŠNJAK, »Zar ćemo iz kršćanstva izbaci križ«, *BS* (1970), 260—266; A. M. DUBARLE, »Biblija o ljubavi i plodnosti«, *Svesci* 1 (1967), 36—42; J. FRKIN, »Bračni susreti«, *BS* (1979), 199—202; I. FUČEK, »Ljubav i rađanje — odgovorno roditeljstvo«, *BS* (1979), 79—94; ID., »Odgovorno roditeljstvo — stvarnost ili utopija?«, *OŽ* (1974), 245—263; ID., »Uz petu obljetnicu *Humanae vitae*«, *OŽ* (1973), 397—411; ID., »Perspektive bračne ljubavi nakon Koncila«, *OŽ* (1982), 17—38; ID., *Bračna ljubav*, izd. FTI, Zagreb 1974; K. HORMANN, »Nastavak razgovora o regulaciji začeća«, *BS* (1971), 201—204; M. B. KEGLEVIĆ, »Odgovorno očinstvo i majčinstvo u svijetu obiteljske svakidašnjice«, *OŽ* (1971), 260—263; J. KUNIČIĆ, (Biskupi Jugoslavije: »Uputa o enciklici Pavla VI *Humanae vitae*«, Zagreb 1970). *BS* (1970), 280—281; ID., »Bračna plodnost i agenzijska metoda«, *BS* (1964), 271—277; ID., »Dijalektika bračne zajednice u ljubavi« *BS* (1968), 210—222; ID., »Dodatna tumačenja Kongregacije u pitanju kontracepcije«, *BS* (1973), 449—458; ID., »Je li dopušteno sprečavati ovulaciju«, *BS* (1966), 404—412; ID., »Moralna kvalifikacija kontracepcije«, *BS* (1969), 213—216; ID., »Neka načela u pitanju regulacije porodaja«, *BS* (1965), 83—91; ID., »Neka osporavanja pojma naravi kako ga zastupa *Humanae vitae*«, *Svesci* 16 (1969), 87—93; ID., »Neka pitanja u vezi enciklike HV«, *BS* (1972),

ma. Ovdje govorimo o *objektivnim* vidicima bračne spolnosti, o njezinoj naravi kakva je *iznutra*, kako je vidi Bog koji ju je stvorio i njome kao velikom vrednotom obdario muškarca i ženu. Točno rečeno, želimo biti što vjerniji slušaoci Papinih riječi, učitelji ne svoje interpretacije vjekovne nauke Crkve nego vjerni prenosioci nauke istog pape Ivana Pavla II.

Metoda nam je jednostavna: točno slijedimo tekst pobudnice od retka do retka, od broja do broja, od potpoglavlja do potpoglavlja. Koliko je moguće, ostavljamo i podnaslove kako su u pobudnici, s tim da su naslovi naših četiriju poglavlja kao »izvađeni« iz sadržaja same pobudnice. Glavni naslov želi označiti problematiku o kojoj se radi.

Osim na određenim mjestima, radi prijeko potrebnih objašnjenja, ne ulazimo u teološke rasprave, nego želimo prikazati nauku što dostupnijom našem čitateljstvu, napose bračnim parovima, ali i mladima koji će sutra osnovati svoje obitelji. Zasade su nauke točne, potvrđene dvotisućljetnim iskustvom Crkve, izrečene jezikom današnjice, razumljivim i prihvatljivim svakom čovjeku, napose vjerniku dobre volje. Držimo li se tih naputaka, spasili smo sebe, obitelji, narod, Crkvu i svijet. Geslo je Ivana Pavla II.: Spasimo li obitelji, spasili smo svijet. Obitelj je, naime, ta stanica koja, ako je zdrava — jedna do druge — cijelo je tijelo zdravo, ako je bolesna — i opet jedna do druge — cijeli je organizam bolestan. A mi želimo zdrav organizam društva, naroda i Crkve.

Novi način poučavanja crkvenog učiteljstva (FC 28–30)

Suradnici ljubavi Boga Stvoritelja (28)

Taj broj ima četiri kratka odsjeka. Sva četiri sadrže *biblijski* argument uspoređan onome iz br. 11–13, u kojima se razlaže o »Božjem naumu o braku i o bitelji«. Ovdje je riječ o životu i ljubavi bračnih drugova ukoliko su na osobit način pozvani da svojom darovanom *ljubavlju* i svojom darovanom prokreativnom *moći* sudjeluju u Božjoj ljubavi i u moći Stvoritelja. Iako je Bog darovatelj, ta se suradnja temelji na slobodi i odgovornosti. Ona sadrži osnovni vidik njihova *zvanja* kao supruga: *prenositi dar ljudskog života dalje*, dar koji su primili ne za

212–221; ID., »Principi cjelovitosti«, *BS* (1969), 354–361; M. MAJSTOROVIĆ, »Problemi brojnih obitelji«, *BS* (1972), 114–118; G. PERICO, »Enciklika *Humanae vitae* u svjetlu biskupskih izjava«, *Svesci* 14 (1969), 31–37; M. SAUER, »Razvoj ljubavi kod muškarca i kod žene«, *OŽ* (1973), 517–523; I. SISEK, »Psihologija kontracepcije«, *BS* (1969), 43–48; S. STEINER, »Epilog dr Jordana Kuničića«, *BS* (1973), 291–305; ID., »Metoda dr Jordana Kuničića«, *Služba Božja* (1973), 244–259; ID., »Neznanstvenost radi krivice«, *ibid.* (1973), 42–61; B. TELEKI, »Jedinac — jedinica«, *OŽ* (1979), 542–557; S. TUMBAŠ, »Gledanje na moralne probleme *Humanae vitae* u Italiji«, *OŽ* (1973), 556–570; I. VUGDELIJA, »Povodom enciklike *Humanae vitae*«, *Služba Božja* (1969), 52–54; S. ZANINOVIĆ, »Brak i obitelj u kršćanskom shvaćanju«, *OŽ* (1975), 332–354; P. ZANIĆ, »Obitelj — naš problem i naša nada«, *OŽ* (1972), 583–592.

sebe nego za druge, za svijet i Crkvu: »I blagoslovi ih Bog i reče im: Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite!« (Post 1, 28) (FC 28,1).

Prvi zadatak, dakle, ili cilj, svrha obitelji jest *služenje životu*. Time se nipošto ne isključuje jedinstvo u ljubavi supruge; naprotiv, ono se potvrđuje kao temelj koji treba da najprije stoji: najprije se moraju voljeti, biti jedno, živjeti kao jedno, u zajedništvu ljubavi (FC 18–21), da bi u punom dostojanstvu žene i majke (FC 22–24), muža i oca (FC 25) mogli darivati život. Taj je zadatak muža i žene bio na početku, kroz čitavu povijest spasenja, ostaje do svršetka. Tim blagoslovom Stvoritelja pođoše u život prvi supruzi na početku, naraštaji nastaviše u razdoblju pada uvijek iznova živjeti dostojanstvo tog poslanja, premda uz razne zastrane, a u epohi *otkupljenja* i ponovnog primitka blagoslova u Kristovu darivanju na Križu, supruzi u novosti kršćanskog bitka nastoje u dostojanstvu prenositi život u obnovljenoj ljubavi. To se prenošenje ostvaruje »posredovanjem Božje slike od čovjeka na čovjeka u činu rađanja« (FC 28, 2) (usp. Post 5, 1 si.).

Plodnost izvire iz bračne ljubavi kojom se supruzi međusobno daruju: »Prema tome, pravo njegovanje bračne ljubavi kao i sva narav obiteljskog života što otuda proizlazi — ne zanemariivši ostale svrhe braka — idu za tim da supruge učine odlučno spremnima da surađuju s ljubavlju Stvoritelja i Spasitelja, koji po njima iz dana u dan umnožava i obogaćuje svoju obitelj« (GS 50). Iz toga navoda koncilskog teksta očito je koliko zajednički teku misli Koncila i pape Ivana Pavla II. Ljubav nije prava ako nije plodna. Prava ljubav u sebi nosi načelo velikodušnosti koje supruge u ljubavi čini »odlučno spremnima« na poziv uzvišene suradnje s Bogom Stvoriteljem i Bogom Spasiteljem. Već je ovdje očito da egoizam u bračnom pozivu kršćana nema mjesta (FC 28, 43).

Važno je napomenuti da »plodnost bračne ljubavi« nije samo u rađanju djece. Ista plodnost biološki uzeta kao da se uzdiže i gotovo u nedogled proširuje na humanom i na religioznom području: čudorednim odgojem i vjerskom formacijom djece, sve do razvijanja nadnaravnog života u njima u zrele duhovnost izgrađenih kršćana. To je cjelokupni vidik *poziva* supruge i roditelja: »Otac i majka pozvani su da taj život daju svojoj djeci, a preko njih, Crkvi i svijetu« (FC 28, 4). Time je ponovno jasno i odlučno potvrđeno *zvanje* kršćanskih supruge koje je duboko biblijsko-teološki utemeljeno i u sebi zamjerno uzvišeno i lijepo; daleko od svake banalnosti, plitke degradacije seksualnosti za vlastitu »korist« i sebični »užitak«, koji ova civilizacija, na žalost, netočno postavlja kao jedan od prvotnih ciljeva ljudskog života.³

³ ERIC FUCHS, *Le désir et la tendresse. Sources et histoire d'une éthique chrétienne de la sexualité et du mariage*, ed. Labor et fides, Paris 1979, 1–28. Koliko je taj protestantski profesor s Teol. fakulteta Sveučilišta u Ženevi jak kao tumač sv.

Predana nauka Crkve (FC 29)

Nakon ponovno potvrđenog biblijsko-teološkog dokaza u predašnjem broju (FC 28), Papa potvrđuje vjekovno učiteljstvo Crkve, oslanjajući se na izjavu sinodalnih otaca. Tri su odsjeka ove poruke.

Najprije se želi upozoriti na *temelj* na kojem stoji nauka. On je duboko teološko-biblijski. Supruzi su stavljeni u svjetlo prvotne zamisli Boga Stvoritelja. Stvarajući *različnost* spolova, Bog je u srca ljudi usadio privlačnost, želju, ljubav. Ljubav sadrži sve što se odnosi na razliku spolova, jer ljubav ima premnogo nijansa: od seksualne, do erotične, do prijateljske, do uzvišene duhovne, koju će Pavao nazvati »agape«. Sa svim tim registrima ljubavi supruzi nisu odcijepljeni od Boga; naprotiv, oni su s njime vrlo čvrsto vezani: svojom prebogatom ljubavlju — koja je sakramentom ženidbe prožeta vrhunaravnom milošću ili ljubavlju Duha Svetoga — muž i žena *sudjeluju* u Božjoj ljubavi. »Baš zato što je ljubav supruga posebno dioništvo u otajstvu života i ljubavi samoga Boga, Crkva zna da je primila osobito poslanje da čuva i štiti visoko dostojanstvo ženidbe i veliku odgovornost prenošenja života« (FC 29,1). Tu smo u *misteriju* sudjelovanja supruga u životu i ljubavi Božjoj: *isti* život i ljubav Boga oni prenose na potomstvo. Dakako, kad kažemo »isti« uvijek se teološki i filozofski pretpostavlja *analogija* bića i analogija vjere da ne bismo shvatili kako je Božji život i život čovjeka na istoj jednoznačnoj razini. Ali misterij i jest u tome što supruzi kroz svoju ljubav u davanju rađanja prenose »život« i »ljubav« Boga, a ne nešto drugo.

Ivan Pavao II. na ovom mjestu posebnu počast odaje nauci Drugog vatikanskog sabora i nauci Pavla VI. o tom predmetu, i smatra da su oni »prenijeli našem vremenu uistinu proročki najvjешtaj koji potvrđuje i iznova jasno izlaže uvijek staru i uvijek novu nauku i propis Crkve o ženidbi i prenošenju života (FC 29, 2). Na istu nauku pozivaju se 1980. sudionici Biskupske sinode, potvrđujući GS 50 i HV 11, te 9 i 12. Sinodalni oci izniješe ovu nauku u *Prijedlogu 22*, u kojem, među ostalim, kažu da »bračna ljubav mora biti potpuno ljudska, isključiva i otvorena novome životu« (FC 29,3).⁴

Crkva se opredjeljuje za život (FC 30)

Taj broj, iako u mnogo malih odsjeka, ima samo *dva* bitna dijela: današnji negativni *mentalitet* protiv života (*anti-life mentality*), s druge

Pisma, osobito prvih poglavlja knjige Postanka (Post 1–3), toliko je kritičan s obzirom na podatke koje nam pruža današnja mnogostruka znanost u vezi s ljudskom seksualnošću. Pretjeruje u osudi katoličke »normativne moralke«.

⁴ *Propositio 22*. Zaključak br. 11 enciklike *Humanat vitae* tvrdi ovako: »Crkva, pozivajući ljude na održavanje propisa prirodnog zakona, kako ga tumači njezina stalna nauka, uči da svaki bračni čin mora ostati otvoren prenošenju života (ut quilibet matrimonii usus ad vitam humanam procreandam per se destinatus permancat)«: *AAS* 60 (1968), 488. Vrijedno je vidjeti 43 *Prijedloga* (»Propositiones«) sinodalnih otaca u franc. prijevodu, u *Documentation catholique*, 7. lipnja 1981., ili u tal. prijevodu, u *II regno/documenti*, n. 13, od 1. srpnja 1981., 386–397.

strane, odlučni »da« Crkve za život. Tu se pretpostavlja kao poznato ono što je razloženo u nekim prijašnjim brojevima, napose u br. 6 i 7.

Borba protiv života na mnogim razinama: »Znanstveni i tehnički napredak, koji suvremeni čovjek neprestano povećava podvrgavajući prirodu, ne budi samo nadu u stvaranje novog i boljeg čovječanstva, već unosi i sve veću tjeskobu o budućnosti« (30,2). Ta tjeskoba karakterizira sadašnje stanje *bijegom* od života.

Tri su vrste onih koji šire pesimizam. Nema smisla živjeti, kažu jedni. Bilo bi, čini se, bolje ne roditi se. Štoviše, ta skupina postavlja pitanje etičnosti: je li »dopušteno« danas rađati ljude, »koji će možda jednom proklinjati svoj život u nekom okrutnom svijetu čije nasilje čak nije ni predviđeno« (30,2). Drugi misle da su oni povlašteni, da je »samo njima namijenjen probitak tehnike, pa iz toga isključuju druge, njima nameću kontraceptivna sredstva ili još gore metode« (30, 2). Napokon, tu su i oni koji su zarobljeni potrošačkim mentalitetom i, dakako, zabrinuti samo za trajno povećanje materijalnog blagostanja na Zemlji. Ti »na kraju više ne shvaćaju duhovno bogatstvo novoga ljudskog života pa ga stoga i odbacuju« (30, 2).

Koji je *uzrok* tim stavovima? Sigurno se radi o cijelom spletu i izvanjskih i unutrašnjih, objektivnih i subjektivnih, socioloških, psiholoških, medicinskih uzroka ... Strše: okrenutost čovjeka prema sebi i svojem koristoljublju, nespремnost na odricanje, na velikodušno darivanje u ljubavi. »Krajnji je uzrok takvih poimanja odsutnost Boga u srcima ljudi, Boga čija je ljubav snažnija od svih mogućih strahova svijeta i koja ih može nadvladati« (30, 2). Taj i takav mentalitet još samo povećavaju i dovode ga do panike ekolozi, futurolozi i demografi. Njihovi su argumenti nerijetko ipak prepuni pretjerivanja.

Odgovor Crkve na te i slične stavove evanđeoski je i biblijski: Crkva prihvaća život i sve ulaže da se ljudski život obrani i unaprijedi. Crkva vjeruje da je ljudski život, »pa i kada je slabašan i mučan, uvijek veličanstven dar Božje dobrote« (30, 4). Stoga se ona, kao neustrašiva učiteljica protiv svih pesimizama i egoizama, »odlučuje za život te u svakom ljudskom životu zna otkriti sjaj onoga 'da' onoga 'Amen' koji je Krist (usp. 2 Kor 1, 19; Otk 3, 14). Onome 'ne' koji zahvaća i pritišće svijet ona suprotstavlja onaj živi 'da', braneći tako čovjeka i svijet od svih koji ugrožavaju život i čine mu nasilje« (30, 4).

Crkva, koja je od Krista Gospodina primila misiju da evangelizira i vodi spasenju u svakom razdoblju, na taj način svima »iznova, življim i čvršćim uvjerenjem« pokazuje svoj poziv i svoju odlučnost da promiče i brani ljudski život »od svake prijetnje, u bilo kakvim uvjetima ili na bilo kakvom stadiju se on nalazio« (30,5). Nije, stoga, čudno ako Crkva kao veliku povredu ljudskog dostojanstva i povredu pravednosti u svijetu osuđuje sve »pothvate vlada ili drugih javnih vlasti koje na bilo kakav način pokušavaju ograničiti slobodu supruge u njihovu donošenju

odluke o djeci« (30, 6). Ona je na Drugom vatikanskom saboru jasno izrekla svoj stav o toj sudbonosnoj stvari svake obitelji: roditi ili ne roditi još koje dijete, roditi pod tim uvjetima i tim okolnostima i slično, »u krajnjoj liniji taj sud moraju donijeti sami bračni drugovi pred Bogom« (GS 50,2). »Dosljedno tome, bilo koje nasilje što ga vlasti čine za sprečavanje začeca, pa čak i sterilizacija ili pobačaj, ima se sasvim osuditi i odvažno odbaciti« (30,6). Na žalost, u međunarodnim ekonomskim odnosima, kad se zemljama želi pružiti gospodarska pomoć, nerijetko se događa da se ta pomoć »za promicanje naroda uvjetuje programima kontracepcije, sterilizacije ili izazivanja pobačaja« (30,6), što sve valja označiti kao tešku socijalnu nepravdu. U tom smislu progovorili su i biskupi u *Poruci* šestog zasjedanja Sinode (24. listopada 1980.) kršćanskim obiteljima u suvremenom svijetu.⁵

Cjelovito gledanje na vrijednost spolnosti

(FC 32,1—32,3; 32,6 i 31,3—4)

Svrha spolnosti (32,1)

Naglašavam, u ovim brojevima pobudnice FC papa Ivan Pavao II. govori o moralnom redu u *objektivnom* smislu i savršeno točno, kao i u drugim svojim djelima još kao profesor etike, pa kao nadbiskup i kardinal, a sada kao papa, u bezbrojnim svojim nastupima nastoji ljudsku spolnosti *očistiti* od zastranjenja današnjice i prikazati je u *izvornom*, časnom i čistom svjetlu.⁶ Dok današnja kultura spolnost »iskorjenjuje iz

⁵ Usp. »Nuntius ad christianas familias in huius temporis mundo«, u G. CAPRI-LE (priredio), // *Sinodo dei Vescovi 1980*, ed. »La Civiltà Cattolica«, Roma 1982, 774—781. Među ostalim, kaže tekst u br. 5: »Gubernia quaedam necnon aliquae cosociationes internationales saepe vim familiis inferunt (...). Impelluntur familiae — quod vehementer repudiamus — ad inhonesta suscipienda instrumenta in solvendis socialibus, oeconomicis et demographicis quaestionibus et adhibentur media uti sunt contraceptio, immo sterilizatio, abortus et euthanasia. Synodus igitur firmiter expostulat 'chartam' iurium familiae quae in mundo universo ponat eius fundamentalia iura« (*fondje*, 775—776). U međuvremenu je izrađena Povelja prava obitelji (*Charta dei diritti della famiglia*). Sveta ju je Stolica predložila »svim osobama, institucijama i autoritetima koji su zainteresirani za poslanje obitelji u današnjem svijetu«, prije svega Organizaciji ujedinjenih naroda. Dokument je datiran s 22. listopada 1983. (Tip. poliglotta vatic). Osim uvodnog dijela i »Preambula«, Povelja sadrži 12 članaka, a temelji se, kao na svojim izvorima, na bitnim koncilskim dokumentima, nekim enciklikama papa i najvažnijim pokoncilskim dokumentima i porukama Sv. Stolice.

⁶ Usp. K. WOJTYLA, *Amore e responsabilità*, izd. 3, Marietti, Torino 1980 (tit. orig. *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1960); usp. keteheze pape IVANA PAVLA II. o braku i obitelji, tijelu i djevičanstu, ed. Paoline, »Magistero« 58, 60, 68, 86, 87; usp. Papin govor o tome kako brak kao sakrament osvjetljuje zaručničku i otkupiteljsku znakovitost ljubavi, u *L'Osservatore Romano*, 16. prosinca 1982., str. 1—2; usp. tumačenje misli K. Wojtyle, prema raznim njegovim djelima, u: R. BUTTIGLIONE, *II pensiero di Karol Wojtyła*, Jaca Book, Milano 1982; usp. N. MARTIN, »*Familiaris consortio* im Licht des Glaubens«, u *Communio* 11 (1982), 258—270.

njezine bitne usmjerenosti na osobu» (32,1) i tako je »teško izobličuje« čak dotle da ona »potpuno gubi pravo značenje« (32,1), Crkva doživljava hitnu odgovornost u svojem nezamjenljivom poslanju »da spolnost prikaže kao vrednotu i zauzimanje čitave osobe koja je kao muško i žensko stvorena na sliku Božju« (32,1). »Cjelovito« gledati ljudsku spolnost znači gledati je onakvu kakva jest, ne kao neki »isječak« u čovjeku, »objekt« užitka ili objekt proučavanja dubinske ili druge psihologije, sociologije, medicine, prava, pa možda i prirodne etike. Teologija spolnosti, koja jedina razotkriva njezinu pravu istinu, promatra je u cjelini »čitave osobe« služi se dostignućima pozitivnih znanosti, ali ih prosuđuje i ocjenjuje. Pa ako moderna biologija, na primjer, kaže da svaka ćelija čovjekova organizma očituje mušku ili žensku spolnost, onda je to samo potvrda nauke Crkve i znanstveno osvjetljenje istine da je čitav čovjek — »slika Božja« — prožet spolnošću. Taj dinamizam spolnosti koji je Stvoritelj do te mjere usadio u čovjeka sav je usmjeren na osobu drugoga. A ta usmjerenost u sebi sadrži toliko bogatih nijansi koliko ih sadrži osoba koja se svim svojim dostojanstvom dariva drugoj osobi. Dakako, u toj cjelini, a ne odijeljeno, treba promatrati i bračni čin s njegovim prirodnim dvostrukim smislom: *smislom sjedinjenja* u ljubavi dviju osoba, koje ne traže sebičnost niti su kod toga osobe objekt jedna drugoj nego se uzajamno daruju tražeći ne svoje već dobro druge osobe, te *smislom rađanja* novog života koje je usađeno u bitnost samog bračnog
v
7
crna.

Objektivno moralni čin (32,2)

Navodeći GS 51, Papa naglašava da moralnost postupka tog usklađivanja »bračne ljubavi s odgovornim prenošenjem života« ne ovisi samo »o iskrenoj nakani« (teolozi bi kazali »de fine operantis«, tj. o cilju koji želi postići vršilac čina), ne ovisi ni o »ocjeni motiva« zbog kojih je poduzet bračni čin, jer i nakana i motivi počinitelja ne mogu »prepraviti«, »preudesiti«, »preokrenuti« objektivnu moralnost čina. Stoga moralnost postupka bračnih drugova — s obzirom na usklađivanje bračne ljubavi i prenošenja života — treba, kaže Koncil, »odrediti prema objektivnim kriterijima koji se temelje na samoj naravi osobe i njezinih čina« (Papa je podcrtao te koncilske riječi u svojoj pobudnici). Radi se, nastavlja

¹ O neraskidivoj vezi dvaju vidika, tj. o sjedinjenju i rađanju, usp. PAVAO VI., »*Humanae vitae*« — enciklika o ispravnoj regulaciji poroda (=HV), izd. KS, dokumenti 18, Zagreb 1968, br. 12: »Učiteljstvo je ovu nauku izložilo u više navrata, i ona se temelji na neraskidivoj vezi između dvojakog smisla bračnog čina: smisla sjedinjenja i smisla rađanja. Tu je povezanost Bog ustanovio, i čovjek je ne smije samovoljno raskinuti. Po svojoj najdubljoj razložnosti, bračni čin, dok najuže sjedinjuje bračne drugove, ujedno ih osposobljuje za rađanje novog života, po zakonima koji su upisani u samu narav muškarca i žene. Ako se čuvaju oba ova bitna vidika — vid sjedinjenja i vid rađanja — bračni čin u cijelosti zadržava smisao uzajamne i istinske ljubavi kao i svoju usmjerenost prema visokoj zadaći roditeljstva, na koju je čovjek pozvan. Smatramo da su ljudi našeg vremena na poseban način sposobni uvidjeti kako je ova nauka u skladu s ljudskim razumom.«

Papa citirati Drugi vatikanski, o »kriterijima koji, u sklopu iskrene ljubavi, poštuju potpuni smisao uzajamnog darivanja i rađanja koje odgovara čovjeku« (usp. GS 51).

Taj dvostruki smisao bračnog čina (sjedinenje u ljubavi i prenošenje života) *po sebi* je *objektivno* nerazdvojiv. Da bismo to shvatili, potrebno je da se prisjetimo što teologija kaže o objektivnoj moralnosti ljudskog čina općenito, da uzmognemo nauku primijeniti na bračni čin.

O objektivno moralnom činu općenito. Svaki moralni čin možemo promatrati dvostruko. S jednog vidika *ukoliko* je podvrgnut *čudorednoj* normi. To je promatranje zapravo promatranje *unutrašnje* moralne »gradnje« čina, tj. od kakvih je moralnih elemenata sastavljen. On je sastavljen od *onoga* na što po strukturi svoje prirode, po sebi *najprije*, teži a što je uvijek njegova unutrašnja svrha (teolozi bi kazali »finaš operis«). Tako, na primjer, bračni čin po strukturi svoje prirode po sebi *najprije* teži za svojim dvostrukim neraskidivim smislom: smislom sjedinjenja u ljubavi dviju osoba i smislom rađanja. Kako u tom činu, tako je i u svakom moralnom ljudskom činu njegova *moralnost utkana* u njega samoga, ona je toliko *sraštena* s njim samim da ljudski čin ne bi više bio ljudski ako bismo ga mogli istrgnuti iz te njegove strukturalne, unutrašnje i bitne usmjerenosti. Dakako, odluka osobe koja izvodi čin može biti *protivna* tom njegovu prvotnom, bitnom ili temeljnom usmjerenju, a tada je to manipulacijski nedopušteni zahvat u strukturu čina: pa iako njegovu strukturu ili usmjerenost ne možemo nikada promijeniti (kao što ne možemo promijeniti da nam vid ne dolazi preko oka), možemo je zaobići, nastupiti protiv nje (kao što i oči možemo zatvoriti, zavezati, izvaditi), buntovnički se postaviti prema tom poretku. To je, dakle, promatranje moralnog čina *ukoliko* je on *podvrgnut čudorednoj normi*.

Ali isti moralni čin možemo i moramo promatrati i pod drugim vidikom, *ukoliko* ga, naime, vršilac *spoznaje kao* podvrgnuta moralnoj normi i takva ga *hoće* ili *neće*. To drugo promatranje istog moralnog čina zapravo je promatranje njegove unutrašnje moralne forme ili »lika«, koji on dobiva po spoznaji, volji i pristanku počinitelja.

I jedno i drugo promatranje moralnog čina, tj. pod vidikom njegove moralne *strukture* i njegova moralnog *lika* (teolozi bi rekli »materialiter« et »formaliter«), promatranje je moralnog čina po njegovu moralnom *objektu*. Kad kažemo »po moralnom objektu«, onda to nema ništa zajedničko, kako smo shvatili, sa samom fizičkom izvedbom čina. Čin, naime, gledan posve *fizički* nema na sebi nikakve oznake moralnosti. Moralnost mu dolazi iz njegove unutrašnje moralne svrhe ili podložnosti moralnoj normi kao i iz znanja i volje osobe koja djelo izvodi. U tom smislu govorimo da je neki čin »moralno pošten« ili »moralno nepošten«, »moralno točan« ili »moralno netočan«, »moralno dobar« ili »moralno zao«.

Okolnosti pak (»circumstantiae«) u kojima se neki objektivno moralni čin odvija, *nakana* i motivi (»finaš operantis«) mogu također utje-

cati na moralnost čina. Ipak treba znati da je bitna moralnost čina već *prethodno* strukturirana samim njegovim moralnim objektom, kako smo ga opisali, tj. *onim* čemu ljudski čin po sebi, po unutrašnjoj strukturi svoje prirode teži i što je, prema tome, htjeli mi ili ne htjeli, uvijek unutrašnja svrha samoga djela (»finitis operis«). Kao što oči teže za tim da vide, tako bračni čin teži za svojim unutrašnjim dvostrukim smislom.

Suvremena nauka moralista »o temeljnom opredjeljenju« (fundamentalnoj opciji) ništa ne oduzima ovoj nauci o objektivnoj moralnosti ljudskog čina, dapače, pretpostavlja je i potvrđuje.⁸

Neraskidiva veza dvojakog smisla (32,3)

Primijesimo sada tu teološku nauku na čin umjetne kontracepcije. Polazeći od »cjelovitog promatranja čovjeka«, od promatranja dostojanstva ljudske osobe koja u svojoj dubini nosi svoj »poziv«, prema Pavlu VI., »ne samo prirodni i ovozemaljski već i nadnaravan i vječni« (HV 7), gledamo kako je taj čin ugrađen u tu cjelinu čovjekove osobe.

Bračni čin po svojoj unutrašnjoj strukturi ima dvostruki smisao: smisao sjedinjenja dviju osoba u ljubavi i smisao rađanja novog života (HV 12). Ta mu je struktura dana od Stvoritelja kao što je i mogućnost da čovjek vidi s pomoću oka dana od Stvoritelja. To je *ono* za čime bračni čin po strukturi svoje unutrašnje prirode najprije i *po sebi* teži, i što je, prema tome, u svim okolnostima, bez obzira na nakanu počinitelja i njegove motive, uvijek i isključivo njegova unutrašnja *svrha* (»finitis operis«). Pretpostavimo da to neki muž zna (ili neki bračni par), tj. da je bračni čin *po sebi* na taj način podvrgnut Božjem i moralnom zakonu, koji nije izvanjski samom činu nego je utkan u njegovu unutrašnju strukturu. Unatoč tom znanju, on ili oboje sporazumno, svojevolumno i slobodno zahvaćaju u njegov smisao na taj način da *odijele* sjedinjenje od rađanja: sjedinjenje hoće, rađanje neće pa ga na bilo koji način zapriječe, tj. zapriječe mogućnost da dođe do začeca djeteta. Takav je čin, objektivno gledajući, *dvostruko* zao: s jedne strane zao je zato što se nedopušteno zahvatilo u moralnu *gradu* samog bračnog čina, *narušena* je struktura koja je tu dana od Stvoritelja i koja je u bračni čin utkana po Božjem stvaralačkom činu: ovakav izobličeni bračni čin, kaže Pavao VI.: »u sebi je zao« (teolozi bi kazali, zao je »materialiter«, zao je po svojoj novoj podmetnutoj, izmanipuliranoj strukturi; s druge strane zao je i po svojem moralnom »liku« (»formaliter«), jer ga muž ili supruzi kao takva *hoće*, tj. oni hoće sjedinjenje pa kod toga mogu imati i svoje motive i nakane, ali *neće* mogućnost rađanja. Dakle, čin je umjetne kontracepcije i materijalno i formalno objektivno *nedopušten* i teško grešan. Ivan Pavao II, na tom mjestu navodi riječi pape Pavla VI.: »Valja isklju-

⁸ Sv. TOMA poznaje tri izvora moralnosti: *objekt, okolnosti i svrhu: De malo* q. 2, a. 5; *ondje* q. 7, a. 4; prva i bitna moralnost ljudskog čina dolazi iz *objekta* ukoliko ga promatramo *moraliter: S. theol.*, I–II, q. 18, a. 2.

čiti kao zlo u sebi 'u predviđanju bračnog čina, u toku njegova vršenja ili odvijanja njegovih prirodnih posljedica, svaki zahvat kojemu je svrha, ili put za svrhu, to da se onemogućí rađanje novog života'« (HV 14).

Papa u pobudnici na ovom mjestu ne govori o *subjektivnom* redu stvari nego samo o *objektivnom*. O subjektivnom redu govorilo se i pisalo odviše, jer smo nastojali na svaki način ispričati njihovu subjektivnu savjest u kontraceptivnom činu i jer smo izbjegavali zaci u objektivno područje: u samu *istinu* stvarnosti kakva jest; redovito smo bježali u to kako to *shvaća* pojedini par. Sad možemo i o tome usput reći: ako se muž ili par, vršeći kontraceptivno djelo, nalazi u »nesavladivom neznanju«, tj. ne zna da je takav čin zao, ako je »u dobroj vjeri« ili »konfliktnoj situaciji« i si., on, doduše, izabire čin koji je po sebi objektivno moralno zao ali ne radi protiv savjesti. Takav se čin, doduše, protivi Božjem i moralnom zakonu, ali budući da je par po pretpostavci u »dobroj vjeri«, tj. misli da se ne protivi, ili je par u »konfliktnoj situaciji«, uvjeren da njegov kontraceptivni postupak nije protiv moralne norme, tada, iako oni čine »materijalni« grijeh, ne čine »formalan«: znači, oni nisu sagriješili pa mogu ići na pričest bez ispovijedi. Ono, naime, što grijehu daje »lik« ili »formu« (»formalni vidik«) to je uvijek zla čovjekova volja koja ne prihvaća moralnu strukturu čina kakva je po sebi nego je preinačuje kako hoće.⁹

Ipak dvije antropologije (32,6 i 31,3–4)

Uza sve rečeno, Ivan je Pavao II. zabrinut jer se dostojanstvo ljudske osobe *dvostruko* shvaća i tumači.

S jedne strane su oni koji protiv tisućljetne nauke Crkve, opravdane tolikim dokazima, zastupaju umjetnu kontracepciju, ne videći da se ona protivi dostojanstvu ljudske osobe. Ti na etičkom području ipak sve više gube znanstveni teren, ali su zato dosta glasni u sredstvima priopćavanja, napose u filmu i žurnalistici.

S druge su pak strane trijezni mislioci, ne samo unutar Crkve nego i izvan nje, znanstvenici svih vrsta koji prihvaćaju nauku Crkve kao jedinu ispravnu nauku koja odgovara dostojanstvu ljudske osobe prema razumu, znanosti, Evandjelju. Ti nastoje zajedno s Učiteljstvom Crkve biti njezini protagonisti.

Izostavljam imena zastupnika bilo s jedne, bilo s druge strane, i još jednom naglašavam kako je glavni borac danas za tu ispravnu nauku, od svoje mladosti do papinstva, napose u papinstvu, Ivan Pavao II., ne stideći se Evandjelja. Nije dugo što je mladi teolog Carlo Bresciani, razlučivši što je moguće preciznije te dvije antropologije, uspjeh svojega

⁹ Usp. u mojoj knjizi *Bračna ljubav*, izd. Fil.-teol. institut, Zagreb 1974., ondje gdje se govori o nekim konkretnim pitanjima u vezi s kontracepcijom, npr. »Grijeh, autoritet, savjest, vrednota seksualnog, shvaćanje naravi«, str. 128–137.

rada skupio u tezu *Personalismo e morale sessuale. Aspetti teologici e psicologici*, Roma, ed. Piemme, 1983., i predao je papi.¹⁰ Koplja se lome upravo na području nauke o korištenju neplodnih dana. Zato je Ivan Pavao II. napisao: »U svjetlu iskustva tolikih bračnih drugova i podataka različitih ljudskih znanosti, *teološko razmišljanje* može uočiti — i pozvano je da to produbi — *antropološku* a istodobno *čudorednu* razliku što postoji *između* kontracepcije i korištenja ritmičkim razdobljima: riječ je o razlici koja je mnogo važnija i dublja no što se obično misli i koja, u konačnici, u sebi *uključuje dva poimanja osobe i ljudske spolnosti nesvodiva jedan na drugi*« (32,6).

To je najdublji razlog zbog kojeg Papa »zajedno sa sinodalnim očima, osjeća dužnost upraviti *teolozima* prijeko potreban poziv da, ujedinjujući svoje sile u suradnji s hijerarhijskim učiteljstvom, učine *sve* što je moguće da uvijek *sve* bolje osvjetljaju biblijske osnove, čudoredne motivacije i personalističke razloge te nauke. Tako će, u sklopu usklađenog izlaganja, biti moguće iznijeti nauku Crkve o tom važnom poglavlju, uistinu prihvatljivu *svim* ljudima dobre volje, te iz dana u dan *sve* jasnije i dublje *poticati* njezino razumijevanje: tako će se Sožji naum neprestano *sve* potpunije ostvarivati za spas ljudi i na slavu Stvoritelja.

U tom pogledu, *složen* napor teologa, nadahnut osvjedočenim prianjanjem uz učiteljstvo, koje je jedini autentični vodič Božjega naroda, predstavlja osobitu *bitnost* i zbog veze što postoji između katoličkog nauka u tom pitanju i pogleda na čovjeka što ga iznosi Crkva: *sumnje i zablude* o braku i obitelji povlače za sobom teško *pomračenje cjelovite* istine o čovjeku, koji se i tako već nalazi u kulturnom položaju što je često pomućen i proturječan. *Rasvjetljenje i produbljenje koje teolozi* treba da dadu u ispunjavanju svoje posebne zadaće od *neprocjenjive* je vrijednosti i predstavlja *osobitu službu*, i to vrlo *zaslužnu*, koju će iskazati obitelji i ljudskom rodu« (31, 3—4).

¹⁰ Spomenuti autor u svojoj teološko-psihološkoj studiji nastoji obuhvatiti današnju raspravu na tom području pa stoga uspoređuje stajalište A. KOSNIKA i suradnika, izneseno u knjizi *Human Sexuality. New Directions in American Catholic Thought*, New York 1977, na što je Sveta Kongregacija za nauk vjere imala svoje primjedbe, priopćene u *L'Osservatore Romano*, od 7. prosinca 1979, str. 1—2. To je stajalište koje se nastoji legitimirati kao »moderno« i »personalističko«. Drugo stajalište koje autor analizira jet ono kard. K. WOJTYLE, izrađeno u raznim njegovim djelima prije pontifikata, napose u mnogim interventima na samom Koncilu. Knjiga je pisana jakom logikom i čvrstom argumentacijom. Ona jasno pokazuje dvije antropologije, dva personalizma, dva moderna stajališta: jedno pokušava opravdati kontracepciju, drugo filozofski i teološki dokazuje koliko je kontracepcija protivna dostojanstvu ljudske osobe i koliko razara ljubav i napokon samu bračnu i obiteljsku harmoniju.

Razlika između »umjetne« i »naravne« kontracepcije
(FC 32,4–32,6)

Integralna antropologija (32,4)

Osim dokaza »iz svrhe spolnosti«, »objektivnosti moralnog Čina«, »neraskidive veze dvojakog smisla bračnog čina«, Papa donosi i čitavu seriju dokaza iz »integralne antropologije«, tj. promatrajući čovjeka u cjelini sa svim njegovim relacijama. U razvijanju tih razloga ostaje na filozofsko-etičkom području. Ivan Pavao II. svjestan je »da su prilike u kojima čovjek živi u suvremenom svijetu daleko od objektivnih zahtjeva moralnoga reda (...)« (RH 16). To ne začuđuje, budući da smo »u civilizaciji posve materijalističkog profila« (RH 16). Uza sve to danas upravo treba ponovno pronaći »prvenstvo etike pred tehnikom, prednost osobe pred stvarima, nadmoć duha nad materijom« (RH 16).¹¹

Danas je čovjek »mnogostruko manipuliran«, i sam manipulira sobom. Ali manipulacija bračnim činom protivi se dostojanstvu ljudske osobe. »Kad bračni drugovi, tražeći pomoć u kontracepciji, dijele dva značenja (bračnog čina) (...), manipuliraju i ponižavaju ljudsku spolnost« (FC 32,4). Time manipuliraju »vlastitom osobom«, još gore, manipuliraju »osobom svojega bračnoga druga«. Medicina presađuje srce, obavlja sve vrste operacija (ne ulazimo ovog trenutka u nedopuštene zahvate): ona manipulira »faktičnom« prirodom (biološkim, fizičkim, kemijskim i drugim zakonima). Ali kad bi medicina ili bračni par zahvatili u »prirodu duboko smislenih ovisnosti« koje u sebi kriju velike moralne vrednote, dapače, kada bi zahvaćali »u sam misterij života«, kojem se u najdubljem poštovanju treba diviti, tada bi svaki manipulacijski zahvat bio izrazito etički nepošten čin.¹² Misteriju života divili su se narodi svih kultura i civilizacija, pa je od početka rađanje bilo kao sakrament, a spolnost, premda pogrešno i izolirano iz pretjeranog netočnog poštovanja, uzdignuta čak do kulta.

Kontracepcija pretvara ljudsko tijelo i njegovu seksualnost u »imati« i »potrošiti«. Naprotiv, ljudsko je tijelo »sastavni dio čovjeka« na crti »biti«, a ne »imati«. Seksualnost jednako tako nije na crti »imati« nego »biti«, biti u najintimnijem smislu sjedinjeni, »biti dvoje u jednom tijelu« (usp. Mt 19, 4–6). Osim toga, duboka je antropološka istina da ljudsko tijelo po sebi ima »zaručničko značenje«, u svojoj strukturi nosi »significato sponsale« (omiljeli izraz Ivana Pavla II.). Normalni put tako

¹¹ IVAN PAVAO II. *Redemptor Hominis — Otkupitelj čovjeka*, Enciklika kojom se Papa Ivan Pavao II. na početku svoje papinske službe obraća svojoj braći u biskupstvu, svećenicima, redovničkim zajednicama, sinovima i kćerima Crkve i svim ljudima dobre volje, hrv. prijevod KS, Zagreb 1980., str. 41–48. Cit. = RH.

¹² D. v. HILDEBRAND, *Enciklika Humanae Vitae — znak protivljenja* (s njem. preveli: P. Sabolić — M. Cerovac), izd. FTL, Zagreb 1970., 35–37 i orig. *Die Enzyklika »Humanae Vitae« — ein Zeichen des Widerspruchs*).

sazdanog tijela je prema osobi koja ga dopunjuje. Taj se put prema zakonima privlačnosti nema odvijati po materijalističkim sloganima »potrošiti«, nego po principima etike dostojne čovjeka, tj. *biti zajedno u ljubavi*. A ljubav je darivanje (GS 49).

Tamo gdje vlada *ljubav* u darivanju i poštovanju osobe drugoga, nema kontracepcije. Oni koji provode kontracepciju, ti se ne vole. Jer da se vole, poštovali bi ritam partnerove osobe i zajednički, strpljivo čekali trenutak. Kontracepcijom oduzimaju od posvemašnjeg darivanja, izoliraju seksualni užitak iz cjeline osobe u vlastitu korist, time uskraćuju i narušavaju bračnu ljubav, a osobu bračnog druga ponizuju na *objekt* naslade, uvijek na crti uskraćivanja drugome, odbijanja, izoliranja od drugoga, zatvaranja u sebičnost. Osoba je u punini i ostvaruje se samo u potpunom darivanju sebe (GS 24). »U činu koji izražava bračnu ljubav supruzi su pozvani da od samih sebe učine *dar* jedno drugome: ništa od onoga što sazda je njihove osobe ne smije biti isključeno iz tog darivanja«, govorio je Papa pred skupom svećenika sudionika studijskog seminara o »odgovornom rađanju« (17. rujna 1983.).¹³ Papa je naveo riječi Drugog vatikanskog o ljubavi supruge, koja je »izrazito ljudska, budući da struji od osobe k osobi, privrženošću slobodnog htijenja, (pa tako) obuhvaća dobro čitave osobe. Stoga je ona kadra posebnim dostojanstvom obogatiti tjelesna i duševna očitovanja te ih oplmeniti kao elemente i posebne znakove bračnog prijateljstva (...)• Takva ljubav navodi supruge da se slobodno daruju jedno drugome dokazujući to nježnim osjećajima i djelom« (GS 49). Naprotiv, »čin kontracepcije stavlja bitno ograničenje u samoj *nutrini* tog uzajamnog darivanja i izražava objektivno odbijanje da se daruju drugome, tj. da daruju drugome sve dobro ženskosti ili muškosti (*tutto il bene della femminilità, o della mascolinità*)«.¹⁴*

Kontracepcija »govoru (dijalogu) koji prirodno izražava uzajamno i posvemašnje darivanje supruge, suprotstavlja proturječan govor«, kontradiktoran dijalog. Ona nije samo »pozitivno odbijanje otvaranja životu već i izobličenje unutrašnje *istine* bračne ljubavi koja je (uvijek i isključivo) pozvana da bude dar u punini osobnosti« (FC 32,4).

U tom, dakle, kontekstu »cjelovite antropologije« tj. cjelovitog gledanja na čovjeka i istinu o bračnoj ljubavi, jasno izlazi *nedopusteno* kontracepcije. »U jednu riječ: kontracepcija protuslovi *istini* bračne ljubavi«, završio je Papa izlaganje ovih antropoloških razloga u spomenutom govoru svećenicima.

¹³ GIOVANNI PAOLO II, «Allocuzione a sacerdoti partecipanti a un seminario di studio su 'La procreazione responsabile'«, u *L'Osservatore Romano*, 18 Settembre 1983, str. 1–2; ID., «Allocuzione a un Corso sulla procreazione responsabile«, u *L'Osservatore Romano*, 2 Marzo 1984, str. 1 i 5.

¹⁴ *Ondje*, u »Alokuciji«, u *L'Osserv. Romano* od 18. rujna 1983., str. 1. (usp. bilj. 13). *Ondje* Papa zaključuje taj odsječak: »U jednu riječ: kontracepcija *proturječi istini* bračne ljubavi («*contraddice la verità dell'amore coniugale*«, podcrtano u tekstu).

Teološka antropologija (32,4)

Uz ono što smo, tumačeći objektivnu moralnost ljudskog čina, dosad rekli, vidici koji slijede potvrda su i produbljenje iste nauke.

Pretpostavimo da je Krist Gospodin, ušavši u brak poput starozavjetnih proroka, ne kao celibatarac nego kao muž i otac obitelji, spasio svijet; bi li on, čija je glavna crta života vršiti Očevu volju, u svojem braku živio kontraceptivno? Nemojte mi smjesta reći da je to blasfemno apsurdno pitanje. Ako je blasfemno i apsurdno za Krista (koji se mogao oženiti, ali to nije učinio) čak i pomisliti da bi vršio kontracepciju i u isto vrijeme savršeno izvršavao Očevu volju, onda je blasfemno i apsurdno za svakog čovjeka, jer je Krist Gospodin univerzalna i osobna norma našeg etičkog ponašanja, što se zasebno dokazuje. Znači da takav čin ni za koga nije pošten.

Ako je u Kristovoj Crkvi prisutan i na djelu Duh Sveti, onda je upravo On odgovoran zbog toga što je cijela Crkvena Predaja od svojih početaka do danas u svojem naučavanju zabacivala kontracepciju kao grijeh. Time su se kršćani razlikovali od ostalih. Je li moguće pomisliti da bi Duh Sveti u Crkvi kroz 2000 god. podržavao *laž* koja tako intimno dira čovjekovo srce. Doduše, način teološkog dokazivanja nije bio uvijek jednak, bitno je da je *nit* koja se provlači kroz čitavu povijest Crkve *ista*. Ona kaže: kontracepcija *nije u skladu s dostojanstvom ljudske osobe kao »slike Božje«*. Dakako, za takav način dokazivanja traži se već i mrvica vjere.

Papa u pobudnici naglašava: »Kada bračni drugovi, tražeći pomoć u kontracepciji, dijele ta dva značenja (bračnog čina), koje je Bog stvoritelj upisao u biće muškarca i žene (...), oni se ponašaju kao *suci* Božjega nauma« (32,4). Ovo »kao suci« frapira. Ali prije više godina pisao je o istom predmetu oženjeni njemački teolog-laik Dietrich von Hildebrand gotovo istim riječima: »Radi se o prisvajanju *prava* koje ne pripada stvorenju (...).¹⁵ Kontracepcijom »bračni čin postavljamo u *oprečnost* s redom koji je potreban i koji je Bog htio«. Hildebrand, koji je kao oženjen čovjek i sam mogao biti u iskušenju da posegne za kontracepcijom, kaže da bi »to bila očita *nadutost* ljudskog stvorenja, nepravedno prisvajanje prava koje čovjek *ne posjeduje*, pokušaj *igrati se Boga* i *providnosti«*.¹⁶

¹⁵ D. v. HILDEBRAND, *nav. dj.*, str. 38–39. Među ostalim kaže: »Činjenica da do začeca može doći i onda kad ne postoji sankcionirano ljubavno sjedinjenje nije nikakav prigovor protiv toga da je nastanak čovjeka Bog povjerio brčnom činu, koji *treba* da bude sankcionirano ljubavno sjedinjenje s pristankom.«

¹⁶ Ondje, str. 36. Na drugom mjestu autor kaže: »Grešnost umjetnog ograničavanja poroda je u tome što sebi prisvajamo pravo da odijelimo ostvareno ljubavno sjedinjenje u brak od mogućeg stvaranja. Dodirujući u držanju koje ne odaje poštovanje prema toj tajni čovjek hoće da drsko raskine onaj čudnovati, duboki vez što ga je Bog sam svezao. Tu se nalazimo pred osnovnim grijehom nepoštovanja prema Bogu, grijehu koji opovrgava našu bit stvorenja te djeluje kao da smo mi samo svoji gospodari. To je temeljno otklanjanje vjere, naše povezanosti s Bogom, to je prezir

U tome je ipak najvažniji spomenuti govor Ivana Pavia II. od 17. rujna 1983. »Pri rađanju svake ljudske osobe *prisutan je* stvaralački Božji čin: nijedan čovjek ne dolazi u egzistenciju slučajno; on je uvijek termin stvaralačke Božje ljubavi. Iz te temeljne istine vjere i razuma izlazi da je *spособnost* rađanja, upisana u ljudsku seksualnost — u svojoj najdubljoj istini — *su-radnja* sa stvaralačkom Božjom moći. Izlazi također da muž i žena nisu arbitri te iste sposobnosti (tj. nisu »neograničeni gospodari« ili »suci«), nisu vlasnici, nego su pozvani da u njoj i preko nje budu sudionici stvaralačke Božje odluke. Kada, međutim, kontracepcijom supruzi *oduzmu* uporabi svoje bračne seksualnosti sposobnost rađanja, oni sebi *prisvajaju moć* koja pripada *samo* Bogu: (prisvajaju sebi moć) da u *zadnjoj instanciji sami* odluče o dolasku u egzistenciju nove ljudske osobe. Prisvajaju sebi kvalifikaciju da budu *ne su-radnici* sa stvaralačkom Božjom moći, nego *zadnji raspolagatelji* izvorom ljudskog života. U toj perspektivi s *objektivnog* stajališta kontracepciju valja osuditi tako *duboko nepoštenom da ne može nikada ni iz kakvog razloga biti opravdana*. Misli ili govoriti protivno jednako je kao smatrati da u ljudskom životu može biti situacija u kojima bi bilo dopušteno ne priznati Boga Bogom.«¹⁷

Te, zaista snažne Papine riječi, bile su smjesta osporene u sredstvima javnog priopćavanja. Ali bilo je i teologa koji su svojim teološkim komentarima podržali Papu u tom magisterijalnom naučavanju. Zapravo, Papa nije rekao nešto novo: učvrstio je i pojasnio trajnu nauku Crkve. Time što supruzi razdvajaju dvostruki smisao bračnog čina, ponašaju se kao »zadnji raspolagatelji izvorom ljudskog života«. A to »s *objektivnog stajališta** (ne ulazeći u njihovo subjektivno stanje) »valja osuditi tako duboko nepoštenim da nikada ni iz kakvog razloga ne može biti opravdano«. Mislim da te zadnje Papine riječi daju novo svjetlo na »unutrašnju nedopuštenost« (*intrinsicam illiciteam*) takvog čina, što će teolozi još morati proučiti budući da pojam »unutrašnje nedopušteno« ili »po sebi zlo« ima različita tumačenja, napose što se tiče kontracepcije.¹⁸

Ali vratimo se još na trenutak na početnu Papinu izjavu: »Pri rađanju svake ljudske osobe *prisutan je* stvaralački Božji čin.« Kako i kada

tajne stvaranja koji postaje utoliko grešniji što je viši stupanj krivo shvaćenog misterija« (str. 32).

¹⁷ Upravo kao D. von Hildebrand, tako i Ivan Pavao II. u tom povijesnom govoru pretpostavlja razne filozofske i teološke istine, kao na primjer, o analogiji bića, po kojoj je Bog u nastanku čovjeka (svakog pojedinca danas) *Prvi uzročnik (causa prima)*, a čovjek je *Drugi uzročnik (causa secunda)*, ali ne u istom redu bića, nego u *analognom* (dakle, ne *univočnom* ili *ekvivoinom*). Isto tako, Papa ne želi govorom riješiti teško biološko-filozofsko-teološko pitanje *u kojem trenutku nastaje ljudski život*, tj. u kojem se trenutku događa oplodnja, odnosno *začetak*. Pogotvu, Papa ne ulazi u teže pitanje: kada nastaje *hominizacija*, tj. kada nastaje osobni čovjekov život, ili kada taj ljudski žipot postaje *osoban*.

¹⁸ Usp. D. TETTAMANZI, »Verità ed ethos«, u *L'Osservatore Romano*, 28 Settembre 1983, p. 2; Usp. J. FUCHS, »Intrinsece malum — Überlegungen zu einem umstrittenen Begriff«, u W. KERBER (Hrsg), *Sittliche Normen. Zum Problem ihrer allgemeinen und unwandelbaren Geltung*, Patmos Verl., Düsseldorf 1982, str. 74—91.

je prisutan, kada se on događa? Odgovor je jasan. Prisutan je kao *prvotni uzrok* u *analognom smislu kod* čovjekova začeca. A čovjekovo zacece u širokim okvirima — događa se unutar spolnog čina muža i žene koji po tom postaju otac i majka. I to je upravo središnja ili *sržna* točka Papine nauke o bračnom činu. Spolna aktivnost, ako je i kada je sposobna radati, u svojoj se najdubljoj realnosti stvorenja *ukrštava* s tim stvaralačkim Božjim činom. Stvoritelj *tu* nalazi *prostor* da ostvari svoj stvaralački naum, tj. da stvori *osobu* čovjeka upravo *unutar* seksualnog sjedinjenja muža i žene.¹⁹ Dosljedno tome, ne gledamo li ljudsku spolnost tako, ne samo da je krivo shvaćamo, ne samo da niječemo *unutrašnju istinu* suksualnosti, nego time ujedno niječemo *istinu* da je Bog stvoritelj *svake* ljudske *osobe*.

Tumačeći tu misao, teolog C. Caffarra, član Međunarodne teološke komisije i predstojnik Instituta Ivana Pavla II. za studij »Braka i obitelji«, kaže: »Nitko od nas nije izravno pao s neba. Dvije tvrdnje — ona s obzirom na ljudsku seksualnost i ova s obzirom na Boga — 'simul stant et cadunt' — zajedno stoje i padaju. Možemo reći zaista sve što je prijeko potrebno o bračnoj spolnosti obdarenoj sposobnošću rađanja, ali ne dođemo li do tvrdnje da je *u njoj* na djelu Bog Stvoritelj, tada nismo priznali Boga kao Boga stvoritelja našeg bića, jer je *početak* ljudske *osobe* stavljen u seksualnu aktivnost. Možemo govoriti da vjerujemo u Boga Stvoritelja (ili/i da imamo o tome razumsku sigurnost), ali ako nas ta sigurnost ne dovodi do toga da shvatimo ljudsku seksualnost kao *su-radnju* s Božjim stvaralačkim činom, zapravo to priznanje nije cjelovito usvojeno: *Bog nije priznat kao Bog.*«²⁰ Ne radi se, dakle, tek o *istini* o čovjeku (premda je i to golemo), nego je u pitanju božje »pravo« da bude priznat *kao* Bog naš *Stvoritelj*.

»Naravna kontracepcija« (32, 5—6)

Pripazimo na izraz »naravna kontracepcija« da nas ne bi zaveo u zabludu. To nije isto kao »bračni onanizam« ili prema narodnoj »bijela

¹⁹ D. v. HILDEBRAND, *nav. dj.*, str. 33, kaže slično: »Čovjek proizlazi uvijek *direktno* iz Božje ruke i zbog toga *u činu začeca* leži posebno *intiman dodir* bračnih drugova s Bogom. U plodonosnom bračnom činu bračni drugovi u neku ruku sudjeluju u stvaralačkom Božjem činu; bračni čin supruga biva onda uključen u stvaralački Božji čin te u odnosu prema Bogu dobiva ulogu služenja. Na temelju te *suradnje* s Bogom pri stvaranju novog bića čovjeku je apsolutno zabranjeno da pri bilo kojem bračnom činu koji bi vodio začecu ujedno na umjetan način isključi Božji stvaralački zahvat. Ili, još bolje: to bi značilo uspostavljeni bračni čin koji je određen da kooperira s Božjim stvaralačkim činom na umjetan način *osloboditi* od tog njegova određenja te se, kao što je to rekao papa Pavao VI., smatrati ne slugom Božjim već 'gospodarom nad postankom života' (HV 13).« Usp. I. FUČEK, *Bračna ljubav*, FTI, Zagreb 1974, str. 164—176, gdje se iznose osnovna medicinsko-filozofsko-teološka razlučivanja i mišljenja s obzirom na početak ljudskog života, odnosno ljudske osobe.

²⁰ C. CAFFARRA, »Diritti di Dio e bene dell'uomo«, u *L'Osservatore Romano*, 1 Ottobre 1983, str. 1—2; P. L. CICCONE, »Contracezione e rifiuto di Dio«, 7 Ottobre 1983, u *L'Osservatore Romano*, str. 1 i 5.

kuga«, tj. život supruge kontraceptivno bez uporabe tehničkih ili kemijskih kontraceptiva. Bračni onanizam ili bijela kuga jednako spada u »umjetnu kontracepciju«. Naprotiv, izraz »naravna kontracepcija« — ne baš sretno izabran — danas se među teolozima sve više upotrebljava da bi označio *periodičnu uzdržljivost* ili *korištenje neplodnih dana*.²¹

Nauka Crkve u tom se vidu usavršavala od *Časti connuhii* (1930.) pape Pija XI., preko *Humanae vitae* (1968.) Pavla VI. do danas. Ivan Pavao II. u pobudnici kaže: »Naprotiv, kada bračni drugovi, služeći se neplodnim razdobljima, poštuju neraskidivu vezu između oblika sjedinjenja i rađanja ljudske spolnosti, oni se ponašaju kao 'službenici' Božjega nauma i 'služe se' spolnošću kao 'uživaoci' u skladu s izvornim dinamizmom 'posvemašnjeg' darivanja, bez ikakva manipuliranja i izopačivanja« (HV 13).

Gledamo li bračni čin s objektivnomoralnog gledišta, ukoliko je neokrnjeno učinjen u doba neplodnosti, on je posve u skladu s moralnom normom, s Božjim i moralnim zakonom (»rectus materialiter«), on je i u skladu s njihovom savješću jer ga oni hoće i vrše upravo zato što se ne protivi moralnoj normi (»rectus formaliter«). Istina je, takav čin, gledan iznutra u sebi, nema onog posebnog odnosa prema Bogu Stvoritelju, o čemu smo maločas govorili, i to s razloga što takav čin po sebi ne može biti početak ljudske osobe. Unatoč tome, odluka supruge da pribjegnu periodičnoj uzdržljivosti može biti etički opravdana budući da je njihov čin objektivno moralno posve ispravan, tj. po sebi *otvoren* rađanju. U tome je *hitna* razlika između umjetne kontracepcije i periodične uzdržljivosti u svjetlu istine stvaranja.

U umjetnoj kontracepciji, bilo kakve vrste i načina ona bila, objektivno se priječi mogućnost začeca. Time se ne priznaje da je Bog, a ne čovjek, stvoritelj čovjeka: takvo se, naime, nijekanje i odbacivanje Boga kao Stvoritelja događa upravo u činu u kojem se počinje ostvarivati Božja stvarateljska volja. Naprotiv, u periodičnom uzdržavanju ili korištenju

²¹ Osobno nisam zadovoljan tim izrazom: on mi se ne čini ni točan ni dovoljno teološki. Razlozi: 1) Izraz je nastao iz želje da se približimo mentalitetu današnjeg čovjeka koji ne podnosi da Crkva odbacuje kontracepciju. Dakle, da mu se kaže: Crkva ne odbacuje svaku kontracepciju. Ima tzv. »umjetna kontracepcija« koju odbacuje i »naravna kontracepcija« koju ne odbacuje. Nema li u tome nešto od pomodarstva i nekog osjećaja manje vrijednosti? 2) Dok u Americi npr. taj izraz može posve dobro zvučati, u nas ima drugi prizvuk: jedva ga možemo »oprati« od stanovite negativne moralne kvalifikacije koju izaziva. Našem je čovjeku mnogo bliži, draži i jasniji izraz »korištenje neplodnih dana«. 3) Dok izraz »korištenje neplodnih dana« već po sebi kaže da se radi o vremenu kad nije moguće da dođe do začeca (dani su »neplodni«), dotle »naravna kontracepcija« ni s biološkog ili medicinskog stajališta nije sasvim sretan izraz jer sugerira da se zaista radi o »protivnom djelovanju« tj. o djelovanju koje priječi začeca. Međutim, tu ništa ne djeluje »protivno« (*contra*) nego se samo koriste dani kad ritam organizma ne dopušta da dođe do začeca, dok bračni čin ostaje otvoren toj mogućnosti. 4) Teološki mi se taj izraz ne čini posve opravdan jer sugerira misao da bračni drugovi u svojem činu na »neki drugi« način — nego je to umjetna kontracepcija — ne dopuštaju Stvoritelju da sudjeluju u njihovu stvaralačkom činu, što je posve netočno.

neplodnim danima (ili ako se baš hoće reći u »naravnoj kontracepciji«), uzimajući u obzir da supruzi imaju opravdane etičke razloge da tako čine, ne samo da se ne događa odbacivanje Boga, nego, uzevši u obzir da takav čin kod onoga koji ga izabire, uključuje *osudu* kontracepcije kao takve, izražava pozitivnu volju da se Bog prizna Bogom. Čini se da je Bog upravo i postavio u ženski organizam te ritmove, ne zato da bi supruzi bili prisiljeni sjediniti se samo i isključivo u plodne dane, nego — imajući za to opravdane razloge — da uzmognu razumno *planirati* porod, a međutim živjeti, prema Papinim riječima, »kao 'uživaoci' u skladu s izvornim dinamizmom 'posvemašnjeg' darivanja, bez ikakva manipuliranja i izobličavanja«.

Iz svega je jasno: »Korištenje prirodnim razdobljima uključuje prihvaćanje *vremena* osobe, ovdje ženskog ciklusa, a ujedno i prihvaćanje *dijaloga*, uzajamnog *poštovanja*, zajedničke *odgovornosti gospodarenja* samim sobom. Prihvatiti pak vrijeme i dijalog znači priznati ujedno *duhovno i tjelesno* značenje bračnog zajedništva te živjeti osobnu ljubav u njezinu zahtjevu vjernosti. U tom kontekstu bračni par ima iskustvo činjenice da je bračno zajedništvo obogaćeno vrednotama nježnosti i osjećajnosti koje su sama *duša* ljudske spolnosti, pa i u njezinu tjelesnom obliku. Na taj se način spolnost poštuje i promiče u svojem uistinu cjelovitu ljudskom opsegu, a nikada nije 'iskorištena' kao 'predmet' koji, *razdvajajući osobno* jedinstvo duše i tijela, pogada Božje stvaranje u najdubljem spletu naravi i osobe« (FC 32,6).

Crkva odgajateljica supruga u teškoćama
(FC 33—35)

Crkva učiteljica i majka (33)

Pošto je Ivan Pavao II. postavio čvrste antropološke-teološke temelje o prenošenju života, želi reći svoju *pastoralnu* riječ svima koji su u bilo kakvoj teškoći s obzirom na maločas iznesena načela.

Kao da Papa osjeća prigovor: Crkva je prezahitljiva na području bračnog morala, tvrda, da se ne kaže nemoguća, dok je čitav svijet u toj točki drukčiji, ne samo praksom nego i naukom. Papa potvrđuje misao: da, »Crkva je učiteljica«. Ali ona samo »neumorno navješćuje čudoredni propis« (33,1). Ona ne stvara nikakve zakone i ne prosuđuje, nego naviješta: »Crkva nije ni stvarateljica ni prosuditeljica toga propisa« koji je Stvoritelj usadio u ljudsku prirodu i njegovo dostojanstvo (33,1). Ona ima poslanje da spašava, i zato samo želi biti »poslušna istini, što je Krist, čija se slika odražava u naravi i dostojanstvu ljudske osobe« (33,1). Crkva ne može mijenjati taj zakon jer ona ne može mijenjati samog čovjeka kojega je tako sazdao Stvoritelj: ona za to »nema ovlasti«. Njezin je zadatak da »tumači čudoredni propis i nudi ga svima ljudima dobre volje, a da

pri tome ne skriva njegove zahtjeve korjenitosti i savršenstva« (33,1). Njoj može biti još toliko neugodno zalaziti u ta područja i tumačiti ljudima Stvoriteljevi; zamisao, osvjetljavati je, poticati. Ali kad ne bi to činila, Crkva bi kao učiteljica izdala svoju misiju, danu joj od Krista Gospodina. Ona, dakle, u tome sama sebi ništa ne uzurpira. Ona služi.

U isto vrijeme »Crkva je majka«. Ona se »približava mnogim bračnim drugovima koji su u teškoći s obzirom na to važno životno pitanje« (33,2). Kao majka želi saslušati, pomoći, uživjeti se u situaciju utješiti: »Dobro joj je poznat njihov položaj, često vrlo mučan, a katkada otežan svakovrsnim ne samo individualnim već i društvenim teškoćama« (33,2). Ona zna i računa da ima bračnih parova koji imaju teškoća da ovu nauku shvate i prihvate. To su teškoće »u razumijevanju vrednota sadržanih u čudorednom propisu« (33,2). Ona zna da ima i takvih koji, možda, dobro razumiju, ali imaju ne malo teškoća da to izvedu u praksi. Dapače, smatra da su »brojni« takvi koji se muče da ove zasade primijene »u praktičnom ostvarenju« (33,2).

Stoga na tom području upravo Crkva jest i ostaje *učiteljica* i *majka* ujedno: ona bodri bračne drugove da riješe svoje teškoće, ali da ih riješe tako »da se nikada ne krivotvori ili ugrozi istina« (33,3). Pravih *objektivnih* »proturječnosti između božanskog zakona o prenošenju života i onoga koji zahtijeva da se unapređuje istinska bračna ljubav« (GS 51) *ne može biti*. Bog bi u tom slučaju bračne drugove kao sam uvalio u grešnu priliku i kao natjerao ih na grijeh, što je apsurdno i nespojivo s Bogom Ljubavi, s njegovim stvarateljskim činom Ljubavi kojim je stvorio čovjeka i upravo također stvorio njegovu seksualnost kao dobru i uzvišenu stvar, kako smo prije iznijeli. Zato, dok Crkva naučava i potiče, ona nikada ne smije »umanjiti« ili okrnjiti, oduzeti nešto od »spasonosne Kristove nauke« (33,3). Upravo tako: naučavajući i odgajajući, Crkva vrši najuzvišeniji oblik »ljubavi prema bližnjemu« (HV 29). Stoga je jasno da »prava pedagogija Crkve« ne smije biti odijeljena od njezine nauke.

Crkva smatra da je u svem tom problemu *odlučno* pitanje: kako stvoriti i sačuvati »sve one ljudske uvjete — psihološke, čudoredne i duhovne — koji su prijeko potrebni da se shvati i živi čudoredna vrednota i čudoredni propis« (33,4).

Tu su ponajprije posve *ljudski uvjeti*, napose »poznavanje *tjelesnosti* i njezinih razdoblja plodnosti. U tom smislu, valja sve učiniti da to poznavanje postane dostupno svim bračnim drugovima« (33,6). To upoznavanje ljudskog tijela treba da bude »još prije« dostupno »mladima, s pomoću jasnog obavještanja i jasnog odgoja što će ga u prikladan čas i ozbiljno pružiti bračni drugovi, liječnici i stručnjaci« (33,6). Svrha tog odgoja nije samo da se daje dobra informacija o funkciji tijela, jer informirati još ne znači i formirati. Zato »to upoznavanje mora voditi odgoju samonadzora: odatle i posvemašnja nužnost kreposti čistoće i trajnog odgoja za nju« (33,6).

Time smo već taknuli *etičko-duhovne* uvjete, napose samokontrolu, nastojanje oko stjecanja *uzdržljivosti* i prave *kreposti čistoće*, što nije isto; uzdržljivost je odluka volje da se ne pada u grijeh bludnosti; krepost pak čistoće stečeno je stanje osobe na tom području, koje stanje čak prelazi i na osjećajni dio čovjeka, pa je pad na tom području udaljen, ne dolazi u obzir. Krepost čistoće nova je *snaga* u čovjeku koja se protivi njegovoj sebičnosti i brani pravu ljubav. Kaže Papa: »Prema kršćanskom gledanju, čistoća ne znači potpuno odbijanje ili preziranje ljudske spolnosti, već ona označuje duhovnu silu koja ima obraniti ljubav od opasnosti sebičnosti i nasilnosti te je dovodi do njezina puna ostvarenja« (33,6).

Postoje i *duhovni* uvjeti koje treba stvoriti i uzdržati, a koji istječu iz posebne Božje pomoći, iz *milosti*, osobito iz milosti *sakramenta ženidbe*. »Dar Duha Svetoga, koji su primili bračni drugovi, pomaže im da svoju spolnost žive prema Božjem naumu i kao znak ljubavi koja Krista ujedinjuje s njegovom Crkvom i za nju postaje izvor plodnosti« (33,5).

Posve je očito da stvaranje tih uvjeta, njihovo održavanje i unapređivanje ne može biti bez *odricanja* i *križa*. Uvijek, kad čovjek pogazi svoj egoizam, prihvaća križ s Kristom. O tome je papa Pavao VI., kojeg na ovom mjestu citira Ivan Pavao II., posebno govorio u HV 21: »Gospodarenje nad nagonom s pomoću razuma i slobodne volje bez sumnje nameće potrebu *askeze*, kako bi se očitovanja ljubavi svojstvena bračnom životu odvijala po ispravnom redu (...). Ova, čistoći bračnih drugova svojstvena stega, ni izdaleka ne šteti bračnoj ljubavi: ona joj, štoviše, pridaje višu ljudsku vrijednost. Traži neprekidan napor, ali, zahvaljujući njezinu blagotvornom učinku, bračni drugovi cjelovito razvijaju svoje osobe i obogaćuju se duhovnim vrednotama: ona obiteljskom životu donosi plodove vedrine i mira, i olakšava rješavanje drugih teškoća; pogoduje pažnji prema bračnom drugu, pomaže supruzima da odagnaju sebičnost — tog neprijatelja prave ljubavi — i prodube svoj osjećaj odgovornosti. Njezinom pomoću roditelji stječu sposobnost dubljeg i djelotvornijeg utjecaja na odgoj djece« (HV 21).²²

Postupni moralni rast supruga (34)

Kad se uputim na vrh Zagrebačke gore, najprije treba da poznajem *put* kojim ću krenuti, zatim slijedi postupno i ustrajno *uspinjanje* sve do vrha. Ista je stvar s bračnim drugovima. Da bi uzmogli živjeti svoj *zadatak* muža i žene i roditelja, treba da najprije pravilno »shvate čudo-

²² Premalo se govori i piše, premalo propovijeda i katehizira o potrebi bračne čistoće, danas se čak premalo govori i o mladenačkoj čistoći. Koliko god je mentalitet općenito na drugoj strani — u smislu »seksa za potrošnju« — pa je smisao za uzdržljivost i čistoću kao iščezla; koliko god je »biti čist« danas kod mladih ruglo i sramota, pa se čisti ne usuđuju ni na koji način kao takvi legitimirati nego se kriju od drugova, dapače simuliraju da nisu čisti jer se boje poruge i smijeha; ništa manje nego još više danas je potrebno o tome pisati, govoriti, propovijedati, katehizirati. Nekad su u tome bila žarišta same obitelji, ne samo svećenik ili katehet. Usp. »Inicijacija i čistoća« u mojoj knjizi *Darivati ljubav*, izd. FTI, Zagreb 1984., str. 181–196.

redni red« koji ima svoje »vrednote« i svoje »propise«. To je put. Propisi su uvijek posljedica i pokazatelji samog ćudorednog reda koji je upisan u dostojanstvo ljudske osobe kao takve: propisi su naše ljudske formulacije, važni zato što nam pomažu na putu. Znači, treba ih najprije upoznati. Po njima se upoznaju vrednote koje izražavaju sam ćudoredni red. To je taj izmjenični put etičke spoznaje: *induktivno* preko propisa koji upućuju na vrednote upoznajemo »ćudoredni red«; iz ćudorednog red *deduktivno* dolazimo preko vrednota do formulacije propisa.

Znamo dobro da ćudoredni red nije proizvoljno postavljen od čovjeka, ni od društva, ni od Crkve, nego je »naum Boga Stvoritelja«, tj. čovjek je biće koje u svojem ljudskom dostojanstvu nosi taj red; čovjek ne bi bio »slika Boga« Stvoritelja kad ne bi u sebi nosio zasade što ga čine bogolikim. Zato »naum Božji« s čovjekom ne može biti za čovjeka »nešto ubitačno ni neosobno« (34,2). Naprotiv, Božji naum »odgovara zahtjevima upisanim u dubini čovjeka stvorena od Boga, u službi je njegove pune čovječnosti, s nježnom i zahtjevnom ljubavlju kojom sam Bog nadahnjuje i podržava svako stvorenje i vodi ga njegovoj sreći (34,2).

Ipak moramo naglasiti da redovito nije tako da čovjek već unaprijed upozna sav ćudoredni red i sve njegove zahtjeve, a da se zatim dađe na »put«, kao ono na Sljeme. Naprotiv, *postupno* se događa upoznavanje i zajedno s upoznavanjem uspinjanje. Kod onih koji se trude da spoznaju veća je spoznaja u četrdesetoj godini nego u dvadesetoj. Sa spoznajom raste i ljubav prema vrednotama koje smo otkrili, ljubav za dobro koje se od nas traži da vršimo, pa bUo i zahtjevno: sve se događa *stupnjevito* s rastom i zrelošću godina: »Čovjek, pozvan da odgovorno živi taj mudar i ljubavlju prožet Božji naum, ujedno je i povijesno biće« (34,2). Kad Papa kaže da je čovjek »povijesno biće«, želi reći da je čovjek u smislu sazrijevanja podvrgnut zakonima povjesnosti. Čovjek se, naime, »iz dana u dan izgrađuje svojim brojnim slobodnim opredjeljenjima. Zato on spoznaje, ljubi i ispunjava ćudoredno dobro u skladu sa stupnjevima rasta« (34,2).

Zakon postupnosti, dakle, u rastu traži da braćni parovi iskreno i djelotvorno sve bolje *upoznavaju vrijednosti* koje ćudoredni red u sebi nosi, i da sve spremnije *voljom* u punoj slobodi prihvate te zasade. U tom smislu njihova su opredjeljenja sve bolja i savršenija. U praksi to znači, sve dublje i točnije upoznati nauku Crkve danu u ova *dva središnja dokumenta* za brak i obitelj, tj. u *Familiaris Consortio* (1981.) i *Humanae vitae* (1968.), budući da se u njima iznose posve jasni *normativi* kako da supruzi pravilno urede svoj braćni i seksualni život. A iznose se i mnogi motivi, mnoge pobude i perspektive kako da supruzi *odgoje* svoju *volju* i kako da se svojevolutno i slobodno zauzmu da sebi postavе nužne uvjete u konkretnom životu kako bi uz mogli biti vjerni tim propisima, dakako, vjerni svojoj savjesti koja je prosvijećena i sada zna kako treba da provodi svoj život u braku (34,4).

Stoga je važno napomenuti, smatra Sv. otac, a on je to napomenuo već prigodom svršetka zasjedanja Biskupske sinode o obitelji 1980.²³-, da taj zakon čudorednog rasta nije tek neki »ideal« oko kojeg se ne bi trebalo svojstveno truditi, ili »puki idea* koji se ima postići u budućnosti (34,4). Možemo i moramo reći da »put prema Sljemeni« nije neki ideal, nego *zadatak* koji rješava svaki onaj koji se onamo uputio, odmah od početka: od Gračana, do Adolfovca, do Piramide. Put se, dakle, »odvaja« postupno odmah od Gračana. »Put«, dakle, ne može biti neki puki ideal, inače se nikad neće stići na cilj, tj. na Sljeme. Put se svladava postupno. Tako se i čudoredni red postupno sve savršenije svladava da se zadatak supruga što bolje izrazi. Sam čudoredni red u sebi nema postupnosti, nema više ili manje, nema za ovoga ovako, a za onoga onako, nego ja, koji sam se uputio, nisam odmah na Sljemeni, nego najprije moram doći do Adolfovca, pa do Sljemena: dakle, put svladavam jedno za drugim, tj. »postupno«.

Na tom mjestu Ivan Pavao II. progovara teolozima, ali i svima ostalima: »Takozvani zakon postupnosti (*lex gradualitatis*) ili *postupni put*« (kako smo ga razložili i usporedili s putom na Sljeme, moja op.) »ne može se poistovjetiti s 'postupnošću zakona' (*gradualitas legis*), kao da bi postojali u božanskom zakonu stupnjevi i oblici različitih zapovijedi prilagođenih osobama i različitim prilikama« (34, 4). Taj »božanski zakon« koji se zrcali u čudorednom redu što ga čovjek spoznaje i još prije nosi u sebi, »jest zapovijed Krista Gospodina koja obvezuje« (34,4). Ne postoje, dakle, različiti zakoni, jedni za ove, a drugi za one; jednako tako zakon čudoređa nije tek puki ideal koji bi Uj kada ili nikada imao ostvariti konkretni bračni par, nego naprotiv, *zakon je već sada obvezan za sve bračne parove jednako*; tek je istina da svi bračni parovi nemaju iste milosti pa su *put upoznavanja* tih vrijednosti i njihovo *ostvarivanje* zbog toga različiti. Jedni su zasada, recimo, stigli samo do Adolfovca, ali idu naprijed. »Svi su bračni drugovi, prema Božjem naumu, pozvani na *svetost u braku*, da stignu na vrh Sljemena »i taj se uzvišeni poziv ostvaruje ako je ljudska osoba kadra odgovoriti božanskoj zapovijedi vedra duha, pouzdajući se u božansku milost i vlastitu volju« (34,4).

Papa, dalje, ističe ono što je istaknula i Sinoda, naime, da »ta pedagogija obuhvaća *čitav bračni život*« (34,5). Seksualnost supruga nije i ne smije biti neki *zasebni* »sektor« *odijeljen* od cjelokupnosti njihova bračnog života i njihovih osoba. Ona je nešto što *zahvaća* cijelu osobu i u tom se smislu proteže i zahvaća cijeli njihov život. »Stoga se briga

²³ Usp. IVAN PAVAO II., »Alokucija (homilija) na zaključenju šestog zasjedanja Sinode biskupa«, u *AAS* 72 (1980), 1083 (cit. FC, bilj. 95). O tom su problemu, nakon toga, teolozi dali svoje priloge: usp. S. MAGGIOLINI, »Legge della gradualità non gradualità della legge«, u *Rivista del clero Italiano*, 62 (1982), 211—221 i 401—411; N. MARTIN, »*Familiaris consortio* im Licht des Glaubens«, u *Communio* 11 (1982), 258—270; J. M. LUSTIGER, »Gradualità e conversione«, u AA. VV., *La »Familiaris consortio«. L'esortazione Apostolica sulla Famiglia nel commento*, Libr. ed Vatic, Città del Vaticano, 1982, 31—57.

za prenošenje života mora ugraditi u cjelokupno poslanje čitavog kršćanskog života koji bez križa ne može doći do uskrsnuća. U tom je kontekstu shvatljivo kako nije moguće izbaciti žrtvu iz obiteljskog života, već je treba spremno prihvatiti da bi se bračna ljubav produbila i postala izvorom duboke radosti« (34,5). Samo se tako dolazi do zrele, iskrene, pune, autentične bračne ljubavi koja ne traži svoje, ne traži egoizam i sebične koristi, nego traži drugoga, osobu svojega partnera, dobro svoga bračnog druga kome se u punini daruje — u prvom redu da njega obogati i usreći. To darivanje u punoj nesebičnoj ljubavi izvanredno obogaćuje darovatelja: onaj koji tako ljubi dobro zna koliko sam biva obogaćen. Naprotiv, tražeći sebe i svoj egoizam, on se trajno osiromašuje i onesposobljuje da svoj bračni život živi na višoj razini. Takav ne zna put, ne prihvaća napor putovanja, pa zato nikada neće ni stići na cilj, tj. do pune bračne zrelosti, do bračne svetosti, kako je naglasio Papa.²⁴

Sv. je ocu stalo da produbljenim »razmišljanjem«, ozbiljnim nastojanjem da se o tome supruzi »obavijeste«, uspjesi kod parova sutra budu vidljiviji i znatniji. Od *svećenika* se na tom području mnogo očekuje. Zato je potreban prikladan »odgoj svećenika«. Na tom, naime »ljudskom« i »duhovnom« putu bračnih drugova susreće se i zlo. Kako će oni doći do ispravna pojma o dopuštenom i nedopuštenom, do točnog pojma o grijehu? Kako će oni htjeti izvršavati čudoredni zakon, ako ga ne poznaju? Kako će se koristiti sakramentom pričesti ili sakramentom pomirenja ako ne upoznaju njihovu vrijednost? Stoga će svećenici »pomoći bračnim drugovima na njihovu ljudskom i duhovnom putu koji pretpostavlja svijest o grijehu, iskreno zauzimanje u ispunjavanju čudorednog zakona, službu pomirenja« (34,6).

Valja, dalje, misliti i na to da u bračnoj vezi postoje *dvije* osobe, dvije svijesti, dvije volje, no »koje su pozvane da skladno misle i skladno se ponašaju: to traži mnogo strpljivosti, razumijevanja i vremena« (34,6). Dakako, bračni će parovi prije stići do potpune sloge u religioznim i etičkim zasadama i u skladnosti njihova provođenja ako svećenici u tome budu složni, ako »vlada jednodušnost čudorednog i pastoralnog prosuđivanja svećenika« (34,6). Na tom mjestu Ivan Pavao II. ovako citira br. 28 iz HV Pavla VI.: »Tu jednodušnost valja brižno tražiti i osigurati kako vjernici ne bi trpjeli od tjeskobe savjesti« (34,6).

Radi se, sve u svemu o tome da supruzi uzmagnu doći do toga da svoju bračnu ljubav »oslobode« od svih natruha, oslobode od lažnih načela, oslobode od zabluda panseksualizma i traženja egoističnih užitaka.

²⁴ Ovdje je vrijedno upozoriti na druge Papine nastupe, cit. u FC, br. 97, kao Govor delegatima »Centre de Liaison des Equipes de Recherche«, 9 (3. studenoga 1979.), u *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol. II, 2 (1979), 1035; usp. također Govor sudionicima Prvog kongresa za obitelj Afrike i Evrope (15. siječnja 1981.), u *L'Osservatore Romano* (16. siječnja 1981.).

Kad je *ljubav oslobođena i čista u sebi*, Jada je ona prava, iskonska, autentična, onakva kakvu je Stvoritelj prilikom stvaranja usadio u čovjeka, a Krist Gospodin načelno oslobodio otkupljenjem u svojoj krvi na Križu. »Put bračnih drugova bit će, dakle, olakšan ako oni — poštujući crkveni nauk i pouzdajući se u Kristovu milost, a potpomognuti i praćeni od dušobrižnika i cijele crkvene zajednice — budu znali otkriti i iskusiti vrednotu oslobođenja i promicanja prave ljubavi koju Evanđelje nudi i Gospodinova zapovijed nalaže« (34,7).

Stvarati uvjerenja i pružati konkretnu pomoć (35)

To je zaključak cijelog ovog razmatranja. Nije, naime, supruzima dovoljno samo navijestiti i predložiti kršćanski moral prema kojem će urediti svoje roditeljstvo i majčinstvo. Štoviše, potrebno je da sami parovi to uvide, da zažele, da nastoje izvoditi, inače poticaj će Crkve i opet pasti u vodu. Zato se »pred problemom poštenog reguliranja poroda crkvena zajednica u današnje vrijeme mora truditi da stvara uvjerenja i pruža posve konkretnu pomoć onima koji žele živjeti očinstvo i majčinstvo na uistinu odgovoran način« (35,1).

Na tom području mnogo mogu učiniti »znanstvena istraživanja u točnijoj spoznaji razdoblja ženske plodnosti« (35,2). Isto tako odgovornost raznih stručnjaka — »liječnika, profesionalaca, bračnih savjetnika, odgajatelja, bračnih parova« — može vrlo mnogo pomoći. Oni su kadri djelotvorno postići da bračni parovi »svoju ljubav žive u poštovanju uređenja i svrhe bračnog čina koji tu ljubav izražava« (35,2). Dakako, to zahtijeva »još veće, još odlučnije i sustavnije napore kako bi se upoznale, ocijenile i primjenjivale prirodne metode reguliranja plodnosti«.²⁵

²⁵ Želim upozoriti na još neke radove iz našeg jezičnog područja, a koji mogu odlično poslužiti za produbljanje tog predmeta: Jedan »Intervju o bračnim problemima«, u *Svesci* 7–8 (1967), 86–87; usp. »Prva instrukcija poljskog episkopata svećeništvu o pripravi za sakrament ženidbe i o dušobrižništvu obitelji«, u *OŽ* (1972), 606–613; I. FUČEK, »Pitanja u vezi s kontracepcijom«, u *Bračna ljubav*, FTI, Zagreb 1974, str. 110–137; ID., »Biskupske Konferencije i *Humanae vitae*«, *ondje*, str. 84–109; M. KLEVIŠAR, »Medicina plodnosti«, *OŽ* (1973), 51–61; J. KUNICIC, »Platonska ljubav bračnih drugova«, *BS* (1967), 380–384; ID., »Pitati penitente o bračnim zloupotrebama«, *BS* (1969), 127–136; ID., »Dijalektika bračne zajednice u ljubavi«, *BS* (1968), 210–222; ID., »Teološka dimenzija bračne problematike«, *BS* (1968), 198–209; J. R. ROMIĆ, »Brak i bračne alternative«, *Svesci* 32 (1978), 120–130; S. ŠIPIĆ, »Moralna problematika braka i obitelji«, u *Služba Božja* (1979), 29–37 i 131–140; S. TUMBAŠ, »Gledanje na moralne probleme *Humanae vitae* u Italiji«, *OŽ* (1973), 556–570; S. ZANINOVIĆ, »Bračna ljubav i rađanje djece«, *OŽ* (1975), 434–453; ID., »Brak i obitelj u kršćanskom shvaćanju«, *OŽ* (1975), 332–354; P. ŽANIC, »Obitelj — naš problem i naša nada«, *OŽ* (1972), 583–592; P. BULAT, »Francusko javno mnijenje o obitelji«, *OŽ* (1971), 567–580; J. JOBLIN, »Za kakvu budućnost rađati djecu?«, *Svesci* 27 (1975), 48–54; P. L. WEINACHT, »Tiha revolucija: brak i obitelj?«, *Svesci* 36 (1979), 23–27; S. WEISSGERBER, »Odgoj za obitelj«, *OŽ* (1973), 580–591; Š. STEINER, »Ne na umanjenje nego na uzveličanje snage i životnosti Papine enciklike *Humanae vitae*«, u *Služba Božja* (1971), 329–353. Napominjem, svi ti napisi nisu na istoj liniji pape Ivana Pavla II., ali su vrlo korisni da se metodom uspoređivanja i produbljanja uvidi koliko je nauka Crkve kročila napri-

Napokon izravan Papin poziv bračnim parovima koji su stekli sretno iskustvo: »Dragocjeno svjedočanstvo mogu i moraju dati supruzi koji su, zahvaljujući povremenoj suzdržljivosti, postigli zreliju osobnu odgovornost prema ljubavi i životu« (35,3). I Ivan Pavao II. završava, a i mi završavamo ovaj prikaz i poticaj riječima pape Pavla VI. u HV 25: »Njima«, tj. takvim bračnim parovima, »Gospodin povjerava zadaću da ljudima vidljivo pokažu svetost i blagost onoga zakona koji njihovu uzajamnu ljubav usko povezuje sa suradnjom koju oni pružaju ljubavi Boga, koji je začetnik ljudskog života.«

DAS LEBEN GEBEN ODER BEHINDERN?

Zusammenfassung

Im Kommentar des päpstlichen Dokuments *Familiaris consortio* (Nr. 28—35) behandelt der Verfasser die Fragen der »natürlichen« und »künstlichen« Empfängnisverhütung. Der Lehre und dem Gedanken von Johannes Paul II. folgend steht der Autor gänzlich auf der Linie kirchlichen Tradition und des Lehramtes, das die Geschlechtlichkeit des Menschen in ihrer Ganzheit betrachtet und sich völlig auf die Seite des Lebens stellte. Diese anspruchsvollen Auffassungen der Familienmoral regen die Kirche an, sich noch mehr als die Lehrmeisterin und Mutter der Menschen zu zeigen. Die Eheleute werden aufgerufen, auf dem Weg zur vollen Reife in der gegenseitigen Liebe und im Vertrauen zu Gott nicht müde zu werden.

jed: koliko je bliska govorom, načinom pristupa, argumentacijom, pastoralnom mudrošću današnjem čovjeku. Bez pretjerivanja se može kazati da je na tom području *Familiaris consortio* vrhunac današnjeg dostignuća.